

prof. zw. dr hab. Anna Piotrowicz
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej
Instytut Filologii Polskiej

Recenzja

dorobku naukowego, organizacyjnego i dydaktycznego dr. Włodzimierza Mocha
w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego
nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo,
wykonana na zlecenie Przewodniczącego Rady Naukowej
Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, z powołania CK.

1. Sylwetka Habilitanta

Pan dr Włodzimierz Moch jest absolwentem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, na którym w roku 1977 uzyskał stopień magistra filologii polskiej na podstawie pracy *Miłość w twórczości Marii Dąbrowskiej*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Artura Hutnikiewicza. Ukończył także (w 1985 r.) studia podyplomowe w zakresie filologii polskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy i pracował jako nauczyciel, mając od 2002 r. status nauczyciela dyplomowanego. W roku 2007 w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa słowiańskiego na podstawie rozprawy *Hip hop – kultura miasta. Leksyka subkultury hiphopowej w Polsce*. Promotorem dysertacji była prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko; recenzentami byli prof. dr hab. Halina Satkiewicz i prof. dr hab. Zbigniew Greń. W latach 2007–2016 dr Włodzimierz Moch zatrudniony był w Instytucie Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. Od 1 października 2017 r. jest adiunktem w Katedrze Stylistyki Wydziału Humanistycznego Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim.

2. Ocena osiągnięcia naukowego, o którym mowa w art. 16. Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, jakim jest wskazana przez Habilitanta jego autorska monografia *Street art i graffiti. Litery, słowa i obrazy w przestrzeni miasta* (Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz 2016)

Wymieniona monografia jest pierwszym tak obszernym (liczy 298 stron) w polskiej literaturze przedmiotu interdyscyplinarnym ujęciem problematyki graffiti i street artu w

przestrzeni publicznej miasta oraz obrazu subkultury, którą tworzą ich autorzy. Włodzimierz Moch z dużą kompetencją porusza się w obszarze językoznawstwa (tu zwłaszcza komunikacji językowej, leksykologii i tekstologii), socjolingwistyki, etnolingwistyki, lingwistyki kulturowej, kulturoznawstwa i filozofii, a czyni to – co warte podkreślenia – także w ujęciu komparatystycznym (sztuka ulicy na Litwie i Łotwie oraz w Rosji).

Na marginesie dodam, iż ze smutkiem należy stwierdzić, że – ponieważ książka powstała kilka lat temu – zdezaktualizowały się w niej niektóre treści, np. o braku oznak rasizmu w polskiej przestrzeni publicznej (por. s. 107–108).

Monografia składa się z siedmiu zasadniczych części (1. *Ewolucja graffiti i street artu*, s. 17–42; 2. *Lingwistyczno-kulturowy portret graficiarza i streetartowca*, s. 43–92; 3. *Spoleczno-polityczne treści i formy przekazów sztuki ulicy*, s. 93–138; 4. *Graffiti i street art jako czynniki zmiany krajobrazu kulturowego miasta*, s. 139–172; 5. *Strategie i praktyki artystów ulicy*, s. 173–209; 6. *Znaczenie graffiti i street artu we współczesnym świecie i kulturze*, s. 211–225 (ale od s. 219. jest to już syntetyczne *Podsumowanie*, które dotyczy całości monografii, przez nieuwagę znalazło się natomiast w tej części); 7. *Słownik polskiego graffiti i street artu*, s. 227–275), poprzedzonych rozdziałem wstępnym (*Od linguistic turn po iconic turn. Założenia wstępne*, s. 7–14). Standardowa obudowa (s. 277–298) to wykaz literatury przedmiotu, adresy stron internetowych, z których Autor ekscerpował materiał, i obszerny abstrakt w języku angielskim. Książkę wzbogacają bardzo dobrej jakości fotografie (w większości, jak zaznacza Habilitant, jego autorstwa), które stanowią ilustrację naukowej narracji. Szkoda jednak, że fotografie te nie zostały ponumerowane i zatytułowane; ich spis na końcu książki byłby również bardzo przydatny.

Dodać należy, że kilka podrozdziałów książki (2. i 5. w części 2. oraz 2. i 3. w części 3.) to przeredagowane wcześniejsze autorskie i współautorskie publikacje Włodzimierza Mocha, co za każdym razem zaznaczone zostało w przypisach i w żadnym stopniu nie umniejsza wartości dysertacji.

Zalety recenzowanej monografii to:

1. Temat rozprawy, w polskiej literaturze przedmiotu niszowy, opracowany po raz pierwszy tak wszechstronnie, co wynika z kompetencji Habilitanta, znanego w środowisku naukowym badacza języka i subkultury hip hopu.
2. Wyłaniający się z opisu znakomicie uchwycony obraz współczesnego miasta, jego uniwersalnej kultury i wspólnoty komunikacyjnej (wśród bogatej literatury przedmiotu, o czym niżej, dziwi nieco brak książki Ewy Rewers *Post-polis: wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta* (Kraków 2005)).

3. Dobór materiału stanowiącego podstawę analiz i interpretacji – po części internetowego (tu także wypowiedzi twórców sztuki ulicy), w znacznej zaś części jakże ulotnego, latami rejestrowanego przez Autora z polskiej, litewskiej, łotewskiej i rosyjskiej przestrzeni miejskiej.
4. Przyjęcie przez Habilitanta – wobec szeroko zakrojonych badań – synkretyzmu metodologicznego, na który złożyły się dokonania lingwistów kulturowych, etnolingwistów, socjolingwistów, komunikologów, kulturoznawców i – w mniejszym zakresie – filozofów.
5. Liczne odwołania do literatury przedmiotu w tekście głównym (przypisy harwardzkie) i w komentarzach w przypisach dolnych (bez mała 300). W bibliografii znalazły się prócz polskich także publikacje w języku angielskim i rosyjskim.
6. Wskazana wcześniej kompozycja rozprawy, a także sposób stylistycznego ukształtowania narracji, dzięki któremu lektura jest zajmująca, odbiorcami książki mogą zaś być nie tylko specjaliści z wielu humanistycznych dziedzin nauki, ale także ambitniejsi twórcy sztuki ulicy i „zwykli” odbiorcy tej sztuki.
7. Ważne wnioski, z których przykładowo wymienię kilka:
 - oprócz funkcji ideologicznych graffiti i street art pełnią też funkcje: informacyjną (tu np. tzw. marketing partyzancki), estetyczną, społeczno-komunikacyjną i ludyczną (por. modele i style graffiti i street artu wymienione w *Podsumowaniu* na s. 224.);
 - w sztuce street artu, zróżnicowanej geograficznie i kulturowo, wskazać można zbieżności ideowe (antropocentryzm, pacyfizm, dążenie do wolności, patriotyzm, antykonsumpcjonizm, antykorporacjonizm itp.) i artystyczne (autokreacja, bogactwo strategii komunikacyjnych i technik przekazu, także w postaci interwencji artystycznych); niezwykle ciekawe okazały się porównania kulturowe, m.in. prac streetarterki Faith47 z Kapsztadu i polskiej autorki murali dotyczących pozycji społecznej kobiet, Anny Szejdewik (s. 160–166);
 - w street artcie artyści łączą globalizację z lokalnością (nb. Włodzimierz Moch, pisząc w kilku miejscach (s. 56, 92, 110) o zjawisku głokalizacji, nie przywołuje nazwiska twórcy tego pojęcia, Rolanda Robertsona, a w bibliografii brak pracy tegoż autora *Globalization: Social Theory and Global Culture* (London 1994));
 - przekonująca, moim zdaniem, obrona przez Habilitanta tak często napiętnowanej kultury obrazu; pisze on: „Zamiast mówić o zalewie kultury i literatury obrazkowej [...], lepiej pogodzić się z faktem, że mówienie obrazem, często w koegzystencji z komunikatem słownym, stało się w naszych czasach bardzo ważną, jeśli nie

dominującą formą komunikacji. [...] Hegemonia obrazu we współczesnej kulturze i nowych mediach stała się faktem, ale niekoniecznie owa wizualna rewolucja oznacza zagrożenie dla procesów percepcji i myślenia. Coraz więcej faktów przemawia za tym, że współczesny człowiek jest zarówno *homo sapiens*, jak i *homo videns* [...]” (s. 201).

8. Unikatowy *Słownik polskiego graffiti street artu*, liczący – jak podaje Autor w książce – około 500 haseł (w autoreferacie – 450), dobrze opracowany pod względem leksykograficznym, z lokalizowanymi (częściowo też zasłyszanymi) cytatami, z rozbudowanym systemem odsyłaczy, będący dużo więcej niż tylko leksykonem (por. artykuły hasłowe *graffiti*, *street art*, *styl*, *subvertising* i inne).

Siatka haseł owego słownika budzi jednak pewne wątpliwości, od nich zatem rozpocznę wymienianie drobnych niedoskonałości recenzowanej dysertacji. Słowniki subkultur zwykle rejestrują słownictwo dyferencyjne wobec polszczyzny ogólnej. Włodzimierz Moch zastrzega się, co prawda, że hasłami w jego słowniku są wyrazy wspólne także dla innych subkultur (można tu wymienić np. przestępcze *jumać*, *kroić* czy *krywka*, młodzieżowe *beka*, *kumać*, *hardcorowy*, *lajtowy*, *melanż* bądź *nieogar*) oraz dla potocznej polszczyzny ogólnej (np. *hejtować*, *pies* w zn. ‘policjant’), jednak nie widzę uzasadnienia dla uwzględnienia w słowniku również wulgaryzmów (można by postawić pytanie: dlaczego właśnie takich, a nie innych?) oraz neutralnych leksemów typu *aerazol* (na dodatek na s. 88. wyraz ten został wskazany jako rodzimy!), *marker* lub *sprej*, nazywających desygnaty używane powszechnie, nie tylko w opisywanym środowisku.

Na brak dwóch ważnych pozycji w literaturze przedmiotu wskazałam już wyżej, pozostało mi więc jeszcze – z recenzenckiego obowiązku – wytknąć Autorowi dwie usterki językowe, które nie umniejszają wyrażonej wcześniej opinii o doskonałym stylu naukowej narracji. Chodzi o niepoprawne formy *poddać coś w wątpliwość* (s. 96, 265) oraz *przynależeć* (s. 133 i in.).

Podsumowując tę część recenzji, stwierdzam, że monografia Włodzimierza Mocha *Street art i graffiti. Litery, słowa i obrazy w przestrzeni miasta* jest wartościową pracą naukową, która spełnia ustawowy wymóg „znacznego wkładu autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej” (w tym przypadku językoznawstwa), wypełnia bowiem istotną lukę w polskiej literaturze przedmiotu na temat obecności i roli graffiti i street artu w kulturowej przestrzeni miasta oraz języka subkultury twórców tej sztuki. Podkreślam, że interdyscyplinarność dysertacji habilitacyjnej uznaję za jej zaletę.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego Habilitanta

Przed doktoratem Włodzimierz Moch opublikował jedną współautorską monografię o charakterze popularnonaukowym oraz 12 artykułów naukowych. Na **podoktorski dorobek naukowy Habilitanta** składają się **dwie monografie oraz 21 autorskich i współautorskich artykułów** (plus jedno sprawozdanie i jedno posłowie) opublikowanych w lokalnych czasopismach („Linguistica Bidgostiana”, „Heteroglossia”) i tomach zbiorowych (wydawnictw uczelni w Bydgoszczy, Szczecinie, Toruniu, Siedlcach, Gorzowie Wlkp. oraz krakowskiego „Tertium” i TMJP, wileńskiego „Edukologija” i kilku innych), w tym dwa artykuły w języku angielskim (z których jeden jest tłumaczeniem tekstu polskiego). Najważniejsza w owym dorobku jest opublikowana rozprawa doktorska *Hip hop – kultura miasta. Leksyka subkultury hipopowej w Polsce* (Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz 2008) – rzetelne, szczegółowe opracowanie, dzięki któremu Autor wszedł do grona znawców języka subkultur. Mimo że od publikacji upłynęło 10 lat, nadal nie ma ona sobie równej w polskiej literaturze przedmiotu.

W drugiej monografii – cennym dla badaczy terytorialnych odmian polszczyzny *Słowniku gwary i kultury Kujaw* (red. Zofia Sawaniewska-Mochowa, t. 1 (A–H), Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2017) Włodzimierz Moch opracował hasła na litery D–H (swoją wkład szacuje na 30%). Hasła te – jak i pozostałe w tomie – opracowane są wzorowo pod względem merytorycznym, na podkreślenie zasługuje też przejrzysty układ słownika i jego kształt typograficzno-redakcyjny.

Artykuły Habilitanta napisane po uzyskaniu przez niego stopnia doktora są tematycznie i metodologicznie spójne i skupiają się wokół:

- a) języka subkultur, np. *Dualizm postrzegania koloru w subkulturze hipisów i jego kulturowe powinowactwa; Agresja i zyczliwość w języku i zachowaniach subkultury hipopowej w Polsce; Kultura i język breakerów jako element street dance’u;*
- b) stereotypów językowych, np. *Don Juan i następcy, czyli o kształtowaniu się i definiowaniu stereotypów językowych związanych z modelem miłości zdobywczej; Stereotypy narodowościowe i etniczne na Kujawach w świetle powieści Franciszka Bacińskiego Wieś na zakręcie drogi;*
- c) języka nowych mediów, np. *Kultura języka mediów na przykładzie portalu „Wirtualne Kociewie”;*
- d) języka reklamy: *Komunikacja perswazyjna w sloganach reklamowych;*
- e) kultury popularnej, np. *Słownictwo i metafory militarne w tekstach muzyki popularnej; Przyjaźń międzykulturowa – Trebunie-Tutki i Twinkle Brothers.*

Chciałabym także zwrócić uwagę na jeden tekst dotyczący stylizacji dialektalnej i regionalnej w tekście artystycznym – bardzo interesujący artykuł pt. *Stylizacja dialektalna i regionalizacja kreatywna w powieści Franciszka Becińskiego Wieś na zakręcie drogi. Gwara kujawska a gwary bydgoska i poznańska*.

Włodzimierz Moch jest ponadto współredaktorem opublikowanych po doktoracie dwóch tomów zbiorowych – o tematyce regionalnej i kulturalno-edukacyjnej.

Podsumowując tę część recenzji, stwierdzam, że Habilitant wykazuje się istotną aktywnością naukową w okresie po uzyskaniu stopnia doktora. Dodać muszę, że tak w monografii habilitacyjnej, jak i w całym podoktorskim dorobku naukowym widoczna jest prawdziwa pasja naukowa, jakiej mógłby pozazdrościć Habilitantowi niejeden młodszy badacz.

4. Ocena aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej Habilitanta

Po uzyskaniu stopnia doktora Włodzimierz Moch wygłosił referaty na 20 konferencjach, w tym 11 międzynarodowych (3 zagranicznych) i 9 krajowych. Trzykrotnie był też organizatorem i/lub moderatorem konferencji i debat naukowych. W latach 2010–2013 kierował również przygotowanym przez siebie projektem *Krajobraz geograficzno-kulturowy regionu kujawsko-pomorskiego*. Jest on ponadto niestrudzonym popularyzatorem nauki (prowadzi wykłady i warsztaty dla uczniów, mieszkańców regionu i słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku; publikował felietony z zakresu poprawności językowej w lokalnej prasie). W latach 2010–2012 pełnił funkcję wicedyrektora Instytutu Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, gdzie w 2008 r. założył Pracownię Regionalistyczną, którą kierował do roku 2016. O jego doświadczeniu dydaktycznym świadczy długa lista przedmiotów, jakich prowadzenie powierzono mu na bydgoskiej i gorzowskiej uczelni. Jest członkiem Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego oraz Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego.

Konkluzja

W świetle przedstawionej w niniejszej recenzji oceny monografii Włodzimierza Mocha *Street art i graffiti. Litera, słowa i obrazy w przestrzeni miasta* wskazanej przez Autora jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16. *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, a także uwzględniając cały podoktorski dorobek Habilitanta, jego aktywność naukową i organizacyjną oraz pracę dydaktyczną obecnie w Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, a

wcześniej w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy, jak również jego działania na rzecz popularyzowania wiedzy w lokalnym środowisku – z przekonaniem stwierdzam, że **Habilitant spełnia ustawowe wymogi do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego.**

Zwracam się zatem do Rady Naukowej Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, za pośrednictwem Komisji Habilitacyjnej, której przewodniczy Pan prof. dr hab. Wojciech Chlebda, z wnioskiem o nadanie Panu dr. Włodzimierzowi Mochowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo.

Anna Protrawę

Poznań, 15 stycznia 2018 r.